

SHAXSGA YO'LLANGAN TA'LIM USULLARINI QO'LLANISHDA MUVAFFAQIYATNI BAHOLASH.

Muqaddaskhon Salmanova

O'qituvchi

Andijon shahar 5-profmaktab

O'zbekiston, Andijon

munojathon@mail.ru

ARTICLE INFO

Received: 09th March 2024

Accepted: 09th March 2024

Online: 11th March 2024

KALIT SO'ZLAR

ta'lim samaradorligi, shaxsiy ta'lim, baholash usullari.

ANNOTATSIYA

Talabalarga yo'naltirilgan pedagogika va ta'lim sifatini baholashning yangicha yondashuvlari rivojlanishi sharoitida ta'lim jarayoni samaradorligini ta'minlash muammosi dolzarb bo'lib qoldi. Bundan tashqari, yangi ta'lim texnologiyalarini joriy etish ta'lim faoliyatining yangi sharoitida ularning samaradorligi mezonlarini aniqlashni talab qiladi.

KIRISH: Ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlash muammosi ko'p o'n yilliklar davomida pedagogik nazariya va amaliyotning asosiy masalalaridan biri bo'lib kelgan. Turli ta'lim tizimlari o'z maqsadlariga erishish uchun muayyan ijtimoiy va pedagogik sharoitlarga eng mos keladigan optimal o'qitish usullarini izladi. "Samaralilik" atamasi pedagogik sohaga fan va ishlab chiqarishning boshqa sohalaridan kirib keldi va 1930-yillarda ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan sa'y-harakatlar amalga oshirildi. 1960-70-yillarda ijtimoiy sharoitlarning o'zgarishi va pedagogik yondashuvlarning qayta ko'rib chiqilishi munosabati bilan bu muammoga alohida e'tibor berildi. Bugungi kunda ta'limni modernizatsiyalash va O'zbekistonning jahon ta'lim tizimiga integratsiyalashuvi dasturi doirasida ta'lim samaradorligi masalasi yana dolzarb bo'lib qoldi.

- "samaradorlik" tushunchasining falsafiy ma'nosi tahlil qilinadi va uslubiy tahlil qilinadi;

- yaxlit o'quv jarayoni, dars va individual o'qitish uslub va usullari samaradorligini oshirish muammolari o'rganiladi;

- Ta'lim jarayoni yoki uning alohida jihatlari samaradorligini aniqlash mezonlari va usullari ishlab chiqilmoqda.

USULLAR: Maqolada shaxsiy rivojlanishga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari sohasidagi tadqiqotlar, ularning pedagogik samaradorligi mezonlarini aniqlashni hisobga olgan holda tahlil qilinadi, umumlashtiriladi va tuziladi. Zamonaviy ta'lim texnologiyalarining kontseptual, ilmiy, pedagogik va uslubiy asoslari nazariy tadqiqotlar natijalari va o'quv amaliyotini tahlil qilish asosida muhokama qilinadi.

Samaradorlik erishilgan natijalarni kutilgan (prognoz qilinadigan) maqsadlar bilan taqqoslashga asoslangan umumiy falsafiy kategoriya sifatida qaraladi. Shu nuqtai nazardan, samaradorlik tizim ob'ektining faolligi va sifati ko'rsatkichi sifatida belgilanadi; u nafaqat sifat jihatidan,

balki miqdoriy jihatdan ham baholanadi, chunki u maqsadning o'zi bilan solishtirganda maqsadga erishishning nazariy imkoniyatini aks ettiradi. Samaradorlik, tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, mavjud tizimlarni (bu holda, ta'lim texnologiyalarini) tushunishning ilmiy mezonlaridan biri sifatida qimmatli xususiyatga ega.

Shunday qilib, biz samaradorlik, ayniqsa, o'quvchiga yo'naltirilgan ta'lim nuqtai nazaridan ma'lum bir ta'lim texnologiyasining qimmatlilik darajasini belgilaydi, degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Pedagogik samaradorlik kontsepsiyasi, V. M. Blinovning fikriga ko'ra , butun pedagogik nazariya tizimiga kiritilgan "hali ham eng umumiy shaklda va etarli ta'rifga ega emas". Ko'pincha o'qitish samaradorligini o'lchash muammosi faqat bilimlarni o'zlashtirish sifatini aniqlashga oid mezonlar bilan almashtiriladi , garchi "o'rganish faqat o'qitishning tarkibiy qismlaridan biridir", shuning uchun "samaradorlik, chunki ta'lim sifati hech qanday natijani ololmaydi". har tomonlama tavsif, agar u faqat assimilyatsiyaning psixologik nazariyasi doirasida ko'rib chiqilsa " [1].

Zamonaviy tadqiqotlarda kadrlar tayyorlash samaradorligi ikki jihat: ijtimoiy va iqtisodiy samaradorlikni hisobga olgan holda tahlil qilinadi. Ijtimoiy samaradorlik yoshlarning bilim, madaniyati va kasbiy tayyorgarligi darajasini oshirish, shuningdek, foydali ko'nikma va odatlarni shakllantirishni o'z ichiga oladi. Iqtisodiy samaradorlik, mualliflarning fikricha, o'qitishning yangi usullari va ilg'or o'qitish amaliyotini joriy etish orqali o'qitish vaqtini qisqartirish va ta'lim sifatini oshirishda namoyon bo'ladi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, ta'lim sifatini oshirish nafaqat iqtisodiy ahamiyatga ega, balki bolaning shaxsiy rivojlanishi va shakllanishiga yordam beradigan muhim ijtimoiy vazifadir.

Muayyan ta'lim tizimining pedagogik samaradorligini aniqlash, bu holda o'quv faoliyatining texnologik tizimi va mezonlarni tanlash tadqiqotchining kontseptual pozitsiyasiga va uning ma'lum bir ta'lim paradigmasiga yo'naltirilganligiga bog'liq.

Talabaga yo'naltirilgan pedagogika pozitsiyasidan kelib chiqib, *ta'limning insonni shakllantiruvchi funktsiyalarini amalga oshirish darajasini ko'rsatadigan ko'rsatkichlar sifatida zamonaviy ta'lim texnologiyalarining pedagogik samaradorligi mezonlarini (yunoncha kriteriya - o'lchov) ko'rib chiqamiz .*

Bondarevskaya o'z asarlarida ta'limning quyidagi insonni shakllantiruvchi (inson yaratuvchi) funktsiyalarini nomlaydi:

- *insonparvarlik* - inson ekologiyasini, uning jismoniy va ma'naviy salomatligini , hayotining mazmunini, shaxsiy erkinligini, axloqini saqlash va tiklash, o'zaro tushunish, muloqot, hamkorlik mexanizmlarini yaratish ;

- *madaniy-ijodiy* - talab qilinadigan ta'lim darajasiga, yaxshi xulq-atvorga, ijodkorlikka, ijodiy o'zini o'zi amalga oshirishga qodir bo'lgan shaxsning individual o'ziga xosligiga erishish , ya'ni shaxsning madaniy identifikatsiyasi;

- *sotsializatsiya* - shaxsning ijtimoiy tajribani, ijtimoiy kompetentsiyalarni o'zlashtirishi, bozor iqtisodiyotida hayotga tayyorligi, ushbu sharoitlarga

moslashishi. Ijtimoiylashuv mahsulotlari - shaxsiy ma'nolar , ijtimoiy mavqe, o'z-o'zini anglash, dunyoqarashning qiymat-semantik yadrosi;

- *Shaxsni individuallashtirish* - bu shaxsning o'ziga xosligini, o'ziga xosligini, xarakteri, ijodkorligi, fikrlash tarzida boshqa odamlardan farqini belgilaydigan tabiiy, madaniy xususiyatlar va faoliyat usullari to'plami .

Shuning uchun biz ta'lim texnologiyasining pedagogik samaradorligini ikkita asosiy nuqtai nazardan ko'rib chiqamiz. Birinchidan, bu texnologiyadan foydalanish natijalarining insonparvarlik va madaniy ko'nikmalarni shakllantirish, shaxsni ijtimoiylashtirish va individuallashtirish kabi ta'limning turli funktsiyalarini amalga oshirishga qaratilgan oldindan belgilangan maqsadlarga muvofiqligi darajasi. Ikkinchidan, bu har bir talaba uchun maqsadlarning maqbul varianti, ularni qabul qilishi, shuningdek, ushbu maqsadlarga erishish uchun vositalarni eng samarali tanlash . V.V.Serikov pedagogik maqsadlar chegaralari masalasini "metodik jihatdan juda muhim" deb ataydi. Uning fikriga ko'ra, umumiy ta'lim maqsadlari o'zgarmas, universal, mohiyatan umumiy, individual o'zini o'zi rivojlantirishga turtki beradigan narsalarni o'z ichiga olishi kerak.

Oxir oqibat, ta'lim sifatining yangi darajasining paydo bo'lishini qayd etishimiz mumkin, bu uning pedagogik samaradorligini aniqlashga yondashuvlarni, ayniqsa, talabalarga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalaridan foydalanish sharoitida qayta ko'rib chiqish zarurligini ta'minlaydi.

O'quvchilarga yo'naltirilgan ta'lim nuqtai nazaridan ta'lim texnologiyasining pedagogik samaradorligini o'lchash vazifasi ayniqsa qiyin. "Agar an'anaviy baholash usullari, - deb yozadi pedagogik diagnostika sohasidagi taniqli mutaxassis Jon Raven , - g'ayrioddiy, yuqori ixtisoslashgan bilimlarning mavjudligini aniqlay olmasa , ular kamroq darajada bilimlarning shakllanishini qamrab oladi. kelajakda malakali olim, tarixchi, sotsiolog arsenalini shakllantirishga qodir bo'lgan maxsus turdagi ko'nikmalar, motivlar, odatlar, fikrlash usullari va faoliyat turlari .

Odatda, muayyan ta'lim texnologiyasining samaradorligi an'anaviy o'qitish usullari va shakllari bilan taqqoslash yo'li bilan baholanadi, an'anaviy mezon - bilim va ko'nikmalar darajasi (ko'pincha test natijalari asosida). Biroq, ta'lim texnologiyalarining pedagogik samaradorligini baholashda ushbu yondashuvdan foydalanish ularning ta'limning maqsad va vazifalariga hech qanday yangilik qo'shmasligini, faqat bilim va malakalarning yanada yuqori sifatini ta'minlashini anglatishi mumkin.

Pedagogik adabiyotlarda ta'lim jarayonini takomillashtirish, yuqori samaradorlikni ta'minlash va pirovardida samaradorligini oshirishning turli yo'llari turli mezonlar nuqtai nazaridan muhokama qilinadi [3].

Ta'lim texnologiyalari samaradorligini baholashning eng aniq yo'nalishi - bu *intensivlashtirish* ilg'or darajadagi standartlarda belgilangan yuqori natijalarga erishish uchun talabalarning faol o'quv va kognitiv faoliyatini nazarda tutadigan o'quv jarayoni. Boshqa tadqiqotlar *ratsionalizatsiya jarayonlariga* qaratilgan ,

ya'ni. ta'lim jarayonini eng samarali tashkil etish va amalga oshirishdan foydalanish, minimal vaqt, kuch va mablag' sarflagan holda eng yaxshi natijalarga erishishni ta'minlash. Zamonaviy yondashuvlar ta'limni *modernizatsiya qilishni* o'z ichiga oladi, bu o'quv jarayonini zamonaviy davr talablari asosida tashkil etish va ta'minlash, texnik jihozlar, texnologiyalar va boshqalarni yangilash, shuningdek, ta'lim paradigmasini va o'qitish usullarini o'zgartirishni o'z ichiga oladi.

Bizning fikrimizcha, bilimlarni to'liq egallash texnologiyasi yoki reytingli o'qitish texnologiyasi kabi zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalangan holda o'quv jarayonini faollashtirish eng istiqbolli yondashuvdir. Biroq, ularni amalga oshirishda talabalarning haddan tashqari yuklanishi va ularga psixologik va pedagogik yordam ko'rsatish zarurati bilan bog'liq qiyinchiliklar paydo bo'ladi. Tegishli texnologiyalarni tanlashda ularning samaradorligining muhim sharti maqsadlarni aniqlash, asosiy bosqichlarni loyihalash va maqsadlar, mazmun va texnologiya jarayonini muvofiqlashtirish - ularni ratsionalizatsiya qilishda oqilona yondashuv hisoblanadi.

Biroq, talabaga yo'naltirilgan pedagogika nuqtai nazaridan, biz optimallashtirish jarayoni ham muhim ahamiyatga ega, deb hisoblaymiz, bu ta'lim faoliyati samaradorligini ta'minlaydi. Optimallashtirish har bir talabaning o'quv va kognitiv faoliyatining maksimal mumkin bo'lgan natijalariga minimal vaqt, kuch va resurslarni sarflamasdan va ortiqcha yuklamasdan erishishni o'z ichiga oladi. Buning uchun texnologiyalarni optimallashtirish orqali aniq ta'lim sharoitlariga, o'quvchilar va o'qituvchilarga (texnologiyalarni individuallashtirish) moslashtirish kerak.

Ta'lim texnologiyasini tashkiliy va didaktik jihatdan optimallashtirish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- o'quv maqsadlarini har tomonlama va o'quvchiga yo'naltirilgan rejalashtirish, ularni aktuallashtirish va har bir talaba tomonidan qabul qilinishi;
- modelni individuallashtirish va uni amalga oshirish;
- texnologiyaning barcha tarkibiy qismlarini muvofiqlashtirish (maqsadlar, mazmun, jarayon, nazorat va baholash).

Kontent nuqtai nazaridan, shaxsga yo'naltirilgan texnologiyani optimallashtirish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- bilim va ko'nikmalarni egallashda rag'batlantiruvchi ma'no;
- o'quvchilarning real o'rganish imkoniyatlarini, materialning murakkablik darajasini va bilim sifatini hisobga olish;
- dunyo, madaniyat va jamiyat haqidagi bilimlar bilan mazmunni boyitish;
- mazmunga talabalar uchun faoliyat sohasi va shaxsiy tajribani rivojlantirish muhiti sifatida yondashish. Jarayon- faoliyat nuqtai nazaridan ta'lim texnologiyasini optimallashtirish quyidagi yondashuvlarni ta'minlaydi:
- bolaning individual qobiliyatlari va bevosita imkoniyatlariga muvofiq rivojlanishi;
- o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradigan

o'qitish usullari va kognitiv faoliyatni tanlash;

- mustaqil ta'lim, o'z-o'zini rivojlantirish va o'zini o'zi anglash jarayonini rag'batlantirish;

- aks ettirish ko'nikmalarini rivojlantirish;

- talabalarni muloqotga jalb qilish, haqiqatni izlash, ularning ta'lim faoliyatini tashkil etish va rejalashtirish;

- ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish.

Ta'lim texnologiyasini monitoring qilish va baholash sohasida optimallashtirish quyidagilarni anglatadi:

- erishilgan natijalarni o'quvchilarga yo'naltirilgan ta'lim maqsadlariga muvofiq baholash;

- natijalarni kutilgan maqsadlar bilan taqqoslash va ularni keyinchalik tuzatish;

- shaxsiy rivojlanish va yaxlit madaniy rivojlanish mezonlari bo'yicha o'quvchilarning rivojlanish darajasidagi o'zgarishlarni kuzatish;

- o'z-o'zini nazorat qilish, o'zini o'zi qadrlash va aks ettirish mexanizmlaridan foydalanish;

- ta'lim yutuqlari va o'quvchilar rivojlanishidagi ijobiy o'zgarishlarning ob'ektiv va adekvat choralarini tanlash.

Psixologik nuqtai nazardan optimallashtirilgan texnologiya:

- shaxsning turli tomonlarini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi;

- o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga oladi va ularning faol ishtiroki va o'z-o'zini rivojlantirishini rag'batlantiradi;

- talabaning shaxsiy funksiyalarini faollashtiradi va o'rganish uchun ichki motivatsiyani ta'minlaydi;

- ishtirokchilarning kommunikativ va ijodiy faolligini va ularning ta'lim jarayoniga moslashishini qo'llab-quvvatlaydi.

Ta'lim texnologiyasi samaradorligi va uni optimallashtirishning muhim shartlaridan biri motivatsion qo'llab-quvvatlash bo'lib, u o'quv jarayonini shaxsiy rivojlanish sodir bo'ladigan va motivatsion jihatlar muhim rol o'ynaydigan maxsus makon deb hisoblaydi.

Ta'lim texnologiyalarining samaradorligi ko'p jihatdan qulay ta'lim muhitini yaratishga bog'liq bo'lib, u quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- noqulaylikni oldini olish uchun o'quv yukini oqilona taqsimlash;

talab va shartlarga javob beradigan kontent va texnologiyalardan foydalanish ;

- o'qituvchilar va talabalar o'rtasida hamkorlik aloqalarini o'rnatish;

- har bir o'quvchining o'ziga xosligini hurmat qilish va o'zaro tushunishga asoslangan insonparvarlik muhitini yaratish;

- avtoritarizm va muloqotda tarafkashlikni rad etish.

Ta'lim jarayonini individuallashtirish, shuningdek, uning ijtimoiylashuvini, shaxsning shakllanishiga yordam beradigan ijtimoiy vaziyatlarni yaratishni o'z

ichiga oladi. Bunga quyidagilar kiradi:

- o'quv materiali asosida umuminsoniy qadriyatlarni aniqlashtirish;
- bilim va ko'nikmalarning gumanistik jihatlarini yoritib berish;
- jamoaviy sub'ekt faoliyatini ijtimoiy normalar va qadriyatlarga asoslangan holda tashkil etish;
- talabalar qadriyatlarni yaratadigan va o'zlashtiradigan madaniy makonni shaxsiylashtirish;
- ta'lim jarayonining har bir ishtirokchisining shaxsiyatini uyg'unlashtirish.

Ta'lim texnologiyasini o'quvchilar salomatligini saqlash va mustahkamlashga yordam bermasa, o'quvchiga yo'naltirilgan pedagogika nuqtai nazaridan samarali deb hisoblash mumkin emas.

So'nggi yillarda mamlakatimizda va xorijda pedagogika fanining yangi tarmoqlari - *valeopedagogika*, *reabilitatsiya pedagogikasi faol shakllanmoqda*, ularning maqsadi ma'naviyatni saqlash va mustahkamlashga qaratilgan salomatlikni saqlaydigan ta'lim jarayonini qurishning ilmiy asoslarini o'rganishdir. bolaning jismoniy, intellektual, hissiy va ruhiy salomatligi (T. I. Babenko, L. S. Vashchenko, V. I. Belov, I. I. Brexman, G. K. Zaitsev, V. E. Kayma, S. V. Popov, N. Rider, L. G. Tatarnikova, A. G. Xripkova va boshqalar).

XULOSA: Shunday qilib, o'quvchiga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyasining pedagogik samaradorligini ta'minlashning asosiy usullari uni individuallashtirish va takomillashtirish bo'lib, muvaffaqiyatga erishish uchun zarur shart-sharoitlar talabalarning motivatsiyasini qo'llab-quvvatlash, o'quv materialining shaxs uchun ahamiyatini faollashtirish va qulay o'quv muhitini yaratishdir. salomatlikni mustahkamlovchi muhit. Biroq, mutaxassislar ta'kidlaganidek, zamonaviy ta'lim tizimidagi pedagogik yondashuvlardagi sezilarli o'zgarishlarga qaramay, u hali ham asosan ta'lim muammolarini hal qilishga qaratilgan va mehnat qobiliyatini, aqliy resurslarni va reproduktivlikni saqlash uchun zarur bo'lgan salomatlikni saqlash jihatlarini kam hisobga oladi. jamiyat salomatligi.

ADABIYOT

1. Blinov V. M. Treningning samaradorligi. M., 1976. B. 9-10.
2. Bondarevskaya E.V. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim nazariyasi va amaliyoti. Rostov-na-Don, 2000. 126-127-betlar.
3. Melkozerova I. E. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim nuqtai nazaridan zamonaviy ta'lim texnologiyalarining pedagogik samaradorligi: Diskand. ped . Sci. Rostov-na-Donu, 2003. 190 b.
4. Raven J. Pedagogik test: muammolar, noto'g'ri tushunchalar, istiqbollar . M., 1999. B. 18.

Serikov V.V. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim // Pedagogika. 1994. No 5. 51-bet.